

Odd Gulbrandsen och Assar Lindbeck: Svensk jordbrukspolitik mot internationell bakgrund

Medan världshandeln med industrivaror fortgående liberaliserats under efterkrigstiden präglas handeln med jordbruksprodukter av ökad protektionism. Denna karakteristik gäller i särskilt hög grad Västeuropa. I flertalet västeuropeiska länder är jordbruket numera effektivt skyddat från internationell konkurrens, varigenom de utomeuropeiska jordbruksproducenterna i hög grad stängts ute från den västeuropeiska marknaden.

Prisstödets höjd i Västeuropa

Skyddets former varierar emellertid starkt från land till land genom den olika vikt som i varje enskilt land lagts vid exempelvis tullar, importavgifter, importlicensiering, marknadsregleringar, pristillägg och andra subventioner till jordbrukarna. Detta gör att det är svårt att bilda sig en mera exakt uppfattning om skyddets storlek och betydelse i de olika länderna. Huvuddelen av stödet syftar emellertid till att hålla uppe producentpriserna, oavsett om detta sker genom ett gränsskydd eller genom pristillägg till jordbrukarna över statsbudgeten. Ett relativt gott mått på skyddets storlek erhålls därför om man jämför de faktiska producentpriserna med de priser som skulle råda om världsmarknadspriserna låg till grund för prissättningen.¹ Eftersom världsmarknadspriserna skulle stiga om de inhemska pristöden avlägsnades i hela Västeuropa ger siffrorna emellertid i viss mån en överdriven bild av stödets höjd. När det gäller stödets utveckling över tiden och stödets höjd i ett enskilt land i förhållande till andra länder, spelar emellertid denna komplikation mindre roll.

Ett försök att ge en grov uppfattning om pristödets höjd inom vissa högt utvecklade länder i världen görs i tabell 1. Beräkningarna, som avser åren 1956—57 och 1963—64, täcker de viktigare jordbruksprodukterna (kolumn 1 och 2 i tabellen). Enligt dessa kalkyler skulle pristödet för Västeuropa som helhet för närvarande vara av storleksordningen 50 procent, mot cirka 40 procent vid mitten av 50-talet. Två länder förefaller att ha ett betydligt lägre pristöd än övriga västeuropeiska länder, nämligen Irland och Dan-

mark, med ett stöd av storleksordningen 10—15 procent. Sverige tycks vara ett av länderna med den högsta stödnivån och även med den snabbaste ökningen av stödet.

Tabell 1. Prisstödets höjd i vissa länder (procent)

Land	Prisstöd till jordbruksprodukter		Industritull 1960—62	Relativt jordbruksstöd
	1956—57	1963—64		
Benelux	25	41	13	25
Frankrike	34	44	19	21
Västtyskland	40	60	8	48
Italien	44	63	20	36
EEC	36	52	15	32
Storbritannien	47	31	19	10
Danmark	9	14	7	6
Norge	50	58	13	40
Sverige	40	60	8	48
Schweiz	76	84	9	69
Österrike	30	27	18	8
Portugal	30	38	30	6
EFTA	40	36		
Finland	97	75		
Irland	6	9		
Spanien	40	36		
Grekland	44	42		
Västeuropa	38	47		
USA	21	18	21	—2
Kanada	25	12	16	—3
Australien		0	20 à 40	—20 à 40
Nya Zeeland		0	10 à 30	—10 à 30

Källor och beräkningsmetoder: Prisstödet till jordbruksprodukter avser genomsnitt för vete, socker, mjölk, nötkött, fläsk och ägg och har beräknats med ledning av uppgifter om producentprisnivån i Västeuropa (Jordbruksekonomiska meddelanden 7—8 1965, s. 241). För Sverige har pristödet beräknats till 40 % 1956—57 och 60 % 1963—64. För USA, Kanada, Nya Zeeland och Australien har beräkningarna baserats på uppgifter från nationella statistiska källor. Som vikter har för Västeuropas del använts Västeuropas totalproduktion samt för övriga länder inhemska produktionsvolymerna. Industritullarna avser enkelt (ovägt) genomsnitt för tullar för 14 viktigare varuområden, omfattande kemikalier, läder, byggnadsvaror, kläder och instrument, enligt Political and Economic Planning, *Atlantic Tariffs and Trade*, London 1962.

Odd Gulbrandsen är laborator i lantbruksekonomi vid Lantbrukshögskolan i Uppsala. Assar Lindbeck är professor i nationalekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm.

¹ Dock kommer inte subventioner på kostnadssidan och speciella socialbidrag (t. ex. jordbrukarpensioner) med i detta mått på skyddet. Sådana stödformer spelar något mindre roll i Sverige än i vissa andra västeuropeiska länder (såsom i EEC-länderna).

Bland de få länder i Västeuropa som sänkt stödet något sedan mitten av 50-talet märks Storbritannien. Den nya EEC-politiken kan beräknas leda till en viss ökning av prisnivån år 1968 för EEC-länderna i genomsnitt. Även för Sverige kan man emellertid vänta en minst lika stor prisstegring (nominellt) för jordbruksprodukter fram till 1968.

Nu är det emellertid inte prisstödet absoluta nivå utan dess storlek i förhållande till prisstödet för andra näringar som är av betydelse för resursanvändningen. Det är ju de relativa snarare än de absoluta priserna som styr resurserna i en marknadshushållning. Vi har därför i tabell 1 även tagit med tullarna för industrivaror, avseende perioden 1960—62. Enligt dessa ytterst ungefärliga kalkyler, som bör utnyttjas med stor försiktighet, skulle det relativa prisstödet för jordbruket (prisstödet för jordbruket i förhållande till industritullarna) vara av storleksordningen 30 procent för Västeuropa som helhet. Eftersom industritullarna sänkts sedan perioden 1960—62, särskilt inom handelsblocken, skulle försäkra siffror ge ett ännu högre relativt prisstöd för jordbruksprodukter.

Enligt tabellen skulle Schweiz, Västtyskland och Sverige ha det högsta relativa prisstödet, medan Danmark, Österrike, Portugal och Storbritannien skulle ha ett lågt relativt prisstöd. Det är också av intresse att notera att det relativa prisstödet för jordbruksprodukter i USA och Kanada, som tagits med för jämförelsens skull, tycks vara noll, kanske rent av negativt. För de andra stora jordbruksexportörerna Australien och Nya Zeeland är det relativa jordbruksstödet klart negativt. Detsamma gäller för övrigt en rad u-länder med stor export av jordbruksprodukter.

Effekter på världshandeln av Västeuropas protektionism

Huvudeffekten av Västeuropas utpräglade protektionism på jordbruksområdet är naturligtvis att den internationella handeln med jordbruksprodukter begränsas, vilket förhindrar en effektiv internationell arbetsfördelning. Utan den starkt protektionistiska politiken på jordbruksområdet i Västeuropa kan man vänta sig att självförsörjningsgraden i Västeuropa skulle ha fallit betydligt. Nu har den i stället stigit något.¹ I fråga om »egentliga jordbruksprodukter» inom livsmedelsområdet kan man räkna med att självförsörjningsgraden för Västeuropa i dag är cirka 90 procent.² Sedan 1930-talet har Västeuropas nettoimport av jordbruksprodukter praktiskt taget stått stilla, medan den totala världshandeln med jord-

Tabell 2. Världshandel med jordbruksprodukter och Västeuropas importandel

Vara	Världsexportens värde i 1958—62 års priser (miljarder kr.)				Västeuropas nettoimportandel av världsmarknaden (procent)			
	1934	1948	1958	1964	1934	1948	1958	1964
	—38	—52	—62	—65	—38	—52	—62	—65
Vete, ris o. potatis	11,0	11,3	14,8	21,7	40	43	24	12
socker och matnyttiga oljor	11,2	10,8	15,9	16,9	44	47	40	39
Fodersäd o. oljekakor	3,9	3,3	7,4	10,8	91	76	71	56
Mjölksprodukter	3,5	3,8	5,7	6,9	31	18	—2	0
Kött, fläsk o. ägg	5,3	4,6	8,0	10,0	33	24	0	12
Totalt	34,9	33,8	51,8	66,3	45	42	29	25

Källa: Kvantiteter enligt FAO (*The State of Food and Agriculture 1965*) har multiplicerats med priser, utgörande medeltal av 1958—62 års priser enligt samma källa.

bruksprodukter ungefär fördubblats. Detta har medfört att Västeuropas nettoimport i procent av världshandeln med jordbruksprodukter sjunkit från 45 procent på 1930-talet till 25 procent för närvarande. (Se tabell 2.)

De jordbruksexporterande länder som främst drabbats av protektionismen i Västeuropa är dels högt utvecklade transoceana länder (såsom USA, Kanada, Nya Zeeland och Australien), dels ett stort antal u-länder, främst i Latinamerika, Afrika och Sydostasien. Förutom att exportvolymerna hållits tillbaka för dessa länder har priserna på världsmarknaden pressats. Detta gäller inte minst u-ländernas exportprodukter. Enligt FAO:s uppskattningar är priset (nominellt) för dessa produkter exempelvis mellan 1952—54 och 1962—64 i genomsnitt av storleksordningen 20 procent; i förhållande till industrivaror är priset cirka 30 procent. För att skydda jordbruket i Västeuropa mot priset på jordbruksprodukter har man där höjt gräns-

¹ För livsmedel från jordbruk och trädgårdsskötsel har självförsörjningsgraden (i värde) enligt FAO stigit från knappt 80 procent vid mitten på 50-talet till knappt 85 procent i dag. FAO, *The State of Food and Agriculture 1965*, Rom 1965, s. 32.

² Beräknad med ledning av FAO:s statistik. I internationella priser kan Västeuropas konsumtion av jordbruksprodukter uppskattas till 180 miljarder kronor, medan importvärdet är cirka 18 miljarder (1964).

skyddet, vilket förstärkt prisfallet på världsmarknaden. Sverige är kanske det bästa exemplet på hur man därvid kan gå tillväga i den inhemska prispolitiken, eftersom man där infört indexregler som automatiskt utlöser gränsskyddshöjningar så snart världsmarknadspriserna faller i förhållande till den inhemska prisnivån.

Den protektionistiska jordbrukspolitik som kännetecknat flertalet västeuropeiska länder är en bland flera förklaringar till att gapet vuxit mellan i-ländernas och u-ländernas inkomststandard. U-länderna har genom den förda jordbrukspolitikens bromsats i sina strävanden att delta i den internationella handeln i enlighet med sina komparativa fördelar. Detta har begränsat deras valutainkomster och därmed också möjligheterna att genomföra industriella och sociala uppbyggnadsprogram med hjälp av importerade kapitalvaror. Man kan räkna med att jordbruksprodukter (inklusive tropiska produkter) svarar för ungefär tre fjärdedelar av u-ländernas totala exportvärde (exklusive bränslen, som är av betydelse för endast ett fåtal u-länder), jämfört med drygt en fjärdedel för världen i övrigt.¹

De ökade biståndsinsatserna i u-länderna har alltså motvägts av den västeuropeiska jordbruksprotektionismen. Så är exempelvis det totala valutaflödet från Västeuropa av hjälpkaraktär till u-länderna av storleksordningen 11 miljarder kronor (inklusive lån).² Som jämförelse kan nämnas att u-länderna, vid oförändrade världsmarknadspriser, skulle få valutainkomster av samma storleksordning om de kunde öka sin andel av Västeuropas konsumtion av jordbruksprodukter med 6 procentenheter. I praktiken skulle det räcka med en betydligt mindre andelsökning, eftersom en ökad importefterfrågan från Västeuropas sida skulle höja världsmarknadspriserna. De produkter där u-länderna främst har exportintressen är socker, matfett och nötkött.³

Genom att i viss mån motverka en höjd inkomststandard i u-länderna har den västeuropeiska jordbruksprotektionis-

men även bidragit till att konservera den låga konsumtionsstandarden för livsmedel i u-länderna (världssvälten). Skulle väl den köpkraftiga efterfrågan på jordbruksprodukter öka från u-ländernas sida, så skulle jordbrukspriserna på världsmarknaden stiga och därmed produktionen av jordbruksprodukter öka både i de högt utvecklade jordbruks-exporterande länderna och i vissa av u-länderna. En utveckling mot höjd konsumtionsstandard i u-länderna kan ytterligare stödjas genom att Västeuropa dels hjälper u-länderna att effektivisera deras egen produktion och distribution av livsmedel, dels bidrar med att finansiera u-ländernas import av sådana livsmedel för vilka den inhemska produktionen är låg i förhållande till konsumtionsbehovet. För att sådan livsmedelshjälp skall bli så effektiv som möjligt, i förhållande till resursinsatsen, fordras emellertid att de länder som medverkar i finansiering av denna verksamhet är villiga att låta inköpen av de levererade livsmedlen ske i de länder som kan producera dem billigast. Detta är i regel inte västeuropeiska länder, och framför allt inte länder med så höga produktionskostnader som Sverige. Ur denna synpunkt är det naturligtvis fullt rationellt att livsmedelssändningarna till u-länderna, liksom hittills, främst gäller USA-producerad spannmål. Däremot är det långtifrån självklart att USA, såsom hittills varit fallet, ensamt skall bära kostnaderna för denna produktion.

I försvaret för protektionismen i Västeuropa anförts ofta att skyddsåtgärderna är framtvungade av världsmarknadens dumpingkaraktär. Granskar man emellertid förhållandena närmare visar det sig att denna karakteristik av världsmarknaden för jordbruksprodukter närmast avser flertalet västeuropeiska länders sätt att uppträda på denna marknad. I någon mån har även USA, särskilt i början av 1950-talet, uppträtt som dumpingexportör. Under senare år har USA emellertid, i syfte att reducera överskottslagren, alltmer anpassat sin inhemska prisnivå till världsmarknadspriserna,

bundna exportmarknadspriset, dvs. cirka 15—20 procent för det genomsnittliga exportpriset. (R. H. Snape, *Some Effects of Protection in World Sugar Industry*, *Economica*, vol. XXX (1963), s. 63—73.) Om Västeuropa avskaffade stödet till den inhemska sockernäringsen och hela betproduktionen i Västeuropa därmed skulle läggas ned, kan man räkna med att vid ovan nämnda prisstegring de totala exportintäkterna av socker för u-länderna skulle stiga med cirka 7 miljarder kronor.

Kalkylen bygger på följande förutsättningar: Västeuropas sockerproduktion 8 miljarder kg, nuvarande världsexport 15 miljarder kg, världsmarknadspris 65 öre per kg före stödets borttagande.

¹ FAO, *Trade in Agricultural Commodities in the United Nations Development Decade*, Vol. I, Part I, Rom 1964, s. 3.

² OECD, *The Flow of Financial Resources to Less-Developed Countries*, Section IV, Paris 1964. Om privata kapitalrörelser inräknas uppgår kapitaltillförseln från Västeuropa till storleksordningen 20 miljarder kronor.

³ Hur mycket u-ländernas exportintäkter skulle öka vid frihandel i Västeuropa beror bland annat på hur mycket världsmarknadspriserna skulle stiga vid den ökade efterfrågan på jordbruksprodukter från Västeuropas sida som skulle följa av frihandeln.

Enligt en studie av R. H. Snape skulle prisstegringen för exempelvis socker bli mellan 33 och 50 procent för det icke kontrakts-

Tabell 3. Världshandelns fördelning 1964 för vissa jordbruksprodukter¹

Vara	Export från transoceaniska länder och u-länder (procent av världshandeln)	Sveriges konsumtion	Världshandel i procent av världsproduktion
Matnyttiga oljor	94	2	27
Vete	91	1	22
Socker	90	2	24
Fodersäd	85	10	8
Kött	67	8	7
Smör	63	11	..
Fläsk	40	21	3
Ost	30	11	..
Potatis	29	27	..
Ägg	22	40	2

¹ Exklusive Kina.

Källor: FAO, *The State of Food and Agriculture 1965*, Annex Tables, Rom 1965. *Jordbruksekonomiska meddelanden 1965*, Stockholm 1965.

särskilt för sina viktigaste exportprodukter, såsom spannmål. Som tidigare påpekats kan man numera knappast hävda att jordbruket i USA och Kanada har något specialstöd jämfört med andra näringar (tabell 1). När det gäller huvudexportörerna i övrigt, i regel transoceaniska länder, har dessa i stort sett fått lägga världsmarknadspriserna till grund för den inhemska produktionsplaneringen. Som framgår av tabell 3 svarar de transoceaniska länderna för huvuddelen av världsexporten av matnyttiga oljor, vete, socker, fodersäd, nötkött och smör; dessa produkter utgör tillsammans mer än 80 procent av den totala världshandeln med jordbrukslivsmedel (exklusive tropiska produkter och frukt). För de tre förstnämnda produkterna utgör dessutom världshandeln en betydande del av världsproduktionen (20–30 procent).

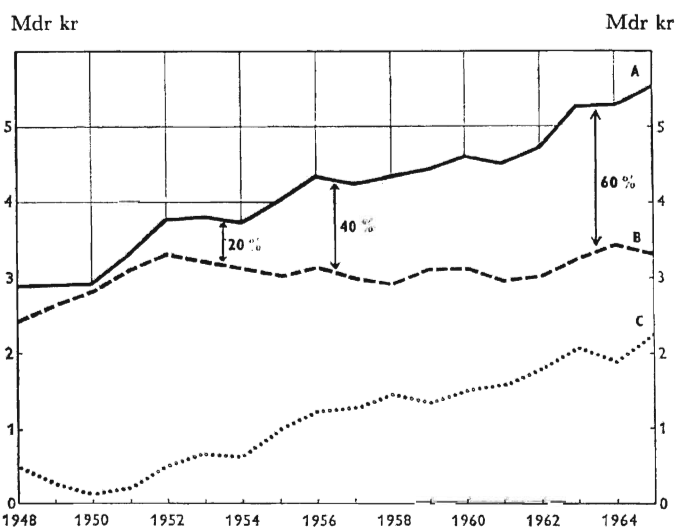
Slutsatsen är att världsmarknaden inte, som ofta görs gällande, utgörs av små dumpingpartier. Den karakteriseras av stora volymer som huvudsakligen säljs av andra länder än de som från tid till annan »slänger ut» dumpingpartier som kommit fram genom att det inhemska produktionsstödet drivits utöver ramen för den inhemska efterfrågan.

Sveriges plats på världsmarknaden

Som vi har sett är Sverige en exponent för en långtgående protektionism efter gängse västeuropeiskt snitt. Sveriges ställning som utpräglad protektionist på jordbruksområdet framträder speciellt när man jämför med vår i övrigt frihandels-

Diagram 1. Merutgift (i partiprisledet) för konsumtion av jordbruksprodukter på grund av gränsskydd

A = inhemska konsumtion i svenska priser
B = inhemska konsumtion i världsmarknadspriser
C = A—B = merutgift för inhemska konsumtion

Källor och beräkningsmetoder: A: Partipriser enligt statens jordbruksnämnd. B: Världsmarknadspriser enligt FAO. Värdena beräknade i 1964 års kvantiteter.

inriktade politik (tabell 1). Genom gränsskyddet för jordbruksprodukter har de svenska jordbrukarna erhållit en prisutveckling för sina varor som starkt avviker från den som kommit till stånd på världsmarknaden. Från en nivå på cirka 20 procent i början av 50-talet har gränsskyddet successivt höjts till dagens 60 procent. Merutgiften för att avstå från att köpa våra jordbruksprodukter på världsmarknaden har därmed blivit allt större. Medan merutgiften var ungefär 500 miljoner kronor i början av 50-talet, uppgår den i dag till cirka 2 miljarder kronor.¹ (Se diagram 1.)

Trots det starka stödet till svenskt jordbruk har produktionen legat i stort sett stilla sedan 50-talets början, till skillnad från alla andra västeuropeiska länder, där produktionen stigit en hel del. Detta beror inte på att några medvetna produktionsbegränsande åtgärder av betydelse skulle ha vidtagits från myndigheternas sida i Sverige. En av förklaringarna är i stället att tillgången på välbetalda arbeten i andra

¹ Eftersom världsmarknadspriserna skulle kunna stiga något för vissa produkter om Sverige köpte hela sin konsumtion av jordbruksprodukter utomlands överskattas merkostnaden något av dessa siffror.

näringsar under hela efterkrigstiden varit god, varigenom avgången av arbetskraft stimulerats. Lönsamheten (ersättning per faktorinsats) i jordbruket uppgår numera, trots det starka prisstödet, till i genomsnitt något mindre än hälften av andra näringars. Man kan också uttrycka saken så att den relativt snabba överflyttningen av produktionsresurser från jordbruket till andra näringar ökat möjligheterna att föra en protektionistisk jordbrukspolitik. Om alternativmöjligheterna för produktionsfaktorerna hade varit mindre, skulle strävandena att öka prisstödet ha lockat fram en produktionsökning, som behövt avsättas på världsmarknaden och därför framtingat återhållsamhet med prisstödet. Även självförsörjningsgraden (i värde) har varit i stort sett oförändrad och i varje fall inte fallit; f. n. är den drygt 90 procent av konsumtionsvärdet för jordbruksprodukter.¹

För ett litet land som Sverige får världsmarknaden tas som ett givet faktum för den inhemska jordbrukspolitikerna. Detta gäller speciellt för produkter såsom vete, socker och matnyttiga oljor (se tabell 3). För sådana produkter skulle även drastiska förändringar i svensk import lämna världsmarknadssituationen praktiskt taget oförändrad, även om svensk import skulle kunna betyda en del för enskilda exportländer. Så skulle exempelvis vissa u-länder kunna få sälja mer socker och matnyttiga oljor till oss vid en krympning av svensk produktion av sockerbeter och matfett (smör).² För andra produkter såsom fläsk, ägg och potatis skulle vissa prisstegringar kunna uppkomma på världsmarknaden om vi köpte en stor del av vår konsumtion utomlands.

Jordbrukspolitikerna i Sverige under efterkrigstiden³

Liksom i övriga västeuropeiska länder är det främst inkomstpolitiska och försörjningspolitiska överväganden som legat bakom det höga och stigande prisstödet i jordbrukssektorn. För Sveriges del har den konkreta formuleringen

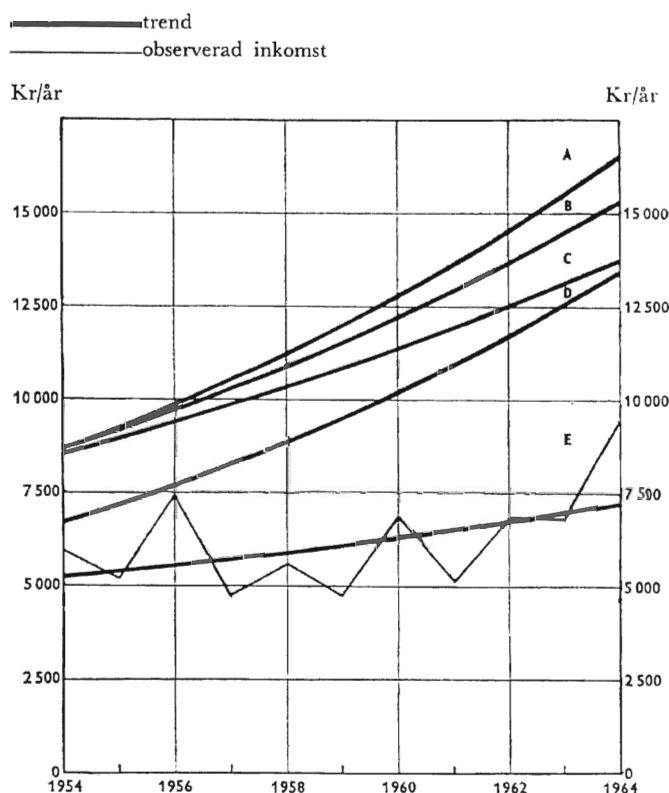
¹ Beräknad som värde av inhemska produktion dividerat med nettoimport plus nämnda produktionsvärde, allt mätt i världsmarknadspriser.

² En nedläggning av svensk sockerproduktion skulle öka valutainkomsterna för sockerexportörerna med cirka 150 miljoner kronor vid de internationella priser som (i genomsnitt) rått de senaste femton åren. Detta belopp är mellan en tredjedel och hälften av Sveriges hela u-landshjälp (1966).

³ För en utförligare diskussion av jordbrukspolitikens problem se Odd Gulbrandsen och Assar Lindbeck, *Jordbrukspolitikens mål och medel*, Stockholm 1966.

Diagram 2. Inkomstutveckling 1954—1964

A = basjordbrukarens inkomst inkl. kapitalvinst
B = industriarbetarens löneinkomst
C = basjordbrukarens inkomst exkl. kapitalvinst
D = lantarbetarens löneinkomst
E = basjordbrukarens arbetsinkomst

Källor: Räkenskapsresultat från svenska lantbruk, Lantbruksstyrelsens meddelanden ser. B (den s. k. jordbruksekonomiska undersökningen). Industri- och lantarbetarlöner enligt Löner, SOS. Uppgifterna för jordbrukare avser södra och mellersta Sveriges slättbygder. Trend- och kapitalvinstberäkningar utförda av författarna.

av dessa strävanden varit att söka ge jordbrukarna »inkomstlikställighet» med andra samhällsgrupper. Avsikten har alltsedan 1947 varit att genom ett statligt prisstöd ge produktionsfaktorerna, arbete och kapital, samma ersättning i jordbruket som i andra näringar. I praktiken utformades inkomstmålet så att s. k. basjordbrukare, slättbygdsjordbrukare med 10—20 hektar, skulle ges samma *arbetsinkomst* som industriarbetare (i de lägre dyrorterna). Efter som brukarens arbetsinkomst utgör mindre än hälften av brukarfamiljens totala inkomster kan inkomstmålet inte i första hand betraktas som ett socialt motiverat mål beträf-

fande jordbruksbefolkningens levnadsstandard, utan som ett slags företagsekonomiskt lönsamhetsmål: »statsgaranterad lönsamhet».

Om det uppställda målet beträffande arbetsinkomsten hade uppnåtts skulle basjordbrukarnas levnadsstandard ha blivit betydligt högre än industriarbetarnas; industriarbetarnas kapitalinkomster är nämligen obetydliga. I praktiken har det uppställda målet emellertid aldrig fullt realiserats, annat än möjligen under en kort period i början av 50-talet. Under det senaste decenniet har skillnaden mellan industriarbetarens arbetsinkomst och jordbrukarens kalkylmässiga arbetsinkomst för övrigt successivt ökat, så att en s. k. inkomstklyfta av storleksordningen 6—9 000 kronor småningom uppkommit. (Se diagram 2.)

Den ökade klyftan i arbetsinkomst mellan basjordbrukare och industriarbetare sammanhänger främst med att en allt större andel av jordbruksföretagets totala inkomster i de officiella inkomstjämförelserna klassificeras som arbetsinkomst för familjemedlemmar och kapitalinkomst för brukaren.¹ Som framgår av diagram 2 har basjordbrukarnas totala inkomster (kurvorna A och C) utvecklats någorlunda parallellt med industriarbetarnas löneinkomster (kurva B), trots att den kalkylerade arbetsinkomsten sackat efter. Någon större skillnad förekommer inte heller i konsumtionsstandard mellan basjordbrukare och industriarbetare, enligt tillgängligt statistiskt material.

Sammanfattningsvis kan om resultatet av de jordbrukspolitiska inkomststrävandena sägas att inkomstmålet, formulerat som ett företagsekonomiskt lönsamhetsmål, inte på långt när realiserats, men att basjordbrukarnas totalinkomst och konsumtionsstandard trots allt ligger ungefär i nivå med industriarbetarnas. Prisstödet har naturligtvis även betytt mycket för inkomsterna vid den majoritet enheter som ligger under basjordbrukets nivå. Härigenom har den förda jordbrukspolitiken i hög grad förhindrat en proletarisering

¹ Detta beror dels på att familjemedlemmarnas arbetsinkomster kalkylerats efter lantarbetarlön, som stigit relativt snabbt, dels på att de kalkylmässiga ränteanspråken på brukarens eget kapital stigit. Det sistnämnda sammanhänger med att räntenivån successivt höjts och att jordbrukarnas förmögenhet stigit.

Det kan nämnas att medan basjordbrukarens arbetsinkomst mellan 1954 och 1964 (trendmässigt) stigit från 5 000 till 7 000 kronor har såväl familjemedlemmarnas kalkylmässiga arbetsinkomst som brukarens kalkylmässiga kapitalinkomst stigit från 3 500 till 6 500 kronor. Nettoförmögenheten (till marknadsvärde) har under samma period stigit från 77 000 till 121 000 kronor.

på den svenska landsbygden. Denna aspekt på den förda politiken var speciellt viktig tidigare, när möjligheterna till alternativ sysselsättning i andra näringar var små.

Problem i efterkrigstidens jordbrukspolitik

Att knyta prispolitiken till ett fixerat lönsamhetsmål har visat sig vara förknippat med betydande svårigheter. Ett av skälen är att värdestegringar för jordbruksfastigheter tenderar att sänka den kalkylmässiga arbetsinkomsten. Mekanis- men kan klargöras på följande sätt. Antag att det föreligger en klyfta mellan industriarbetarens och basjordbrukarens arbetsinkomst. Om då markvärdet för jordbruksfastigheter ökar, exempelvis genom tätortsexpansion, inflationsförväntningar eller någon annan faktor, kommer jordbrukarens kalkylmässiga förräntningsanspråk (kapitalinkomsten) att stiga. Det belopp som vid inkomstjämförelserna skall dras av från jordbrukarens samlade inkomst för att man skall komma fram till arbetsinkomsten ökar alltså, varigenom arbetsinkomsten sjunker. Genom att jordbrukarna blivit förmög- nare kommer alltså inkomstklyftan att öka!

Samma fenomen inträder när prisstödet höjs i syfte att fylla igen en klyfta i arbetsinkomst. Då kommer nämligen småningom det ökade prisstödet att kapitaliseras i jordbruksfastigheternas marknadsvärde genom att folk blir villiga att betala mer än förut för jordbruksfastigheter. Härigenom ökar det kalkylmässiga kapitalinkomstkravet så småningom, varigenom den avsedda höjningen i arbetsinkomsten inte kommer till stånd. Det är alltså lätt att förstå varför det, trots starkt stigande prisstöd, visat sig omöjligt att fylla igen arbetsinkomstklyftan.

Risken med en politik som främst inriktas på att hålla uppe jordbrukarnas inkomster är naturligtvis att krympning- en av jordbrukssektorn och omvandlingen av företagsstruk- turen fördröjs. Detta problem var man också medveten om när 1947 års politik utformades. Det var bland annat därför man lade så stor vikt vid administrativa åtgärder från sta- tens sida för att rationalisera näringen — s. k. administra- tiv rationalisering genom lantbruksnämndernas försorg i form av statligt kreditstöd, investeringsbidrag, statlig kon- troll av markköp etc. Marknadsmekanismen skulle delvis ersättas av en administrativ process när det gällde rationali- seringen av jordbruket.

Farhågorna för att strukturomvandlingen skulle gå lång- samt besannades utan tvivel, särskilt under det första decen- niet efter världskriget. Problemet accentuerades av att den

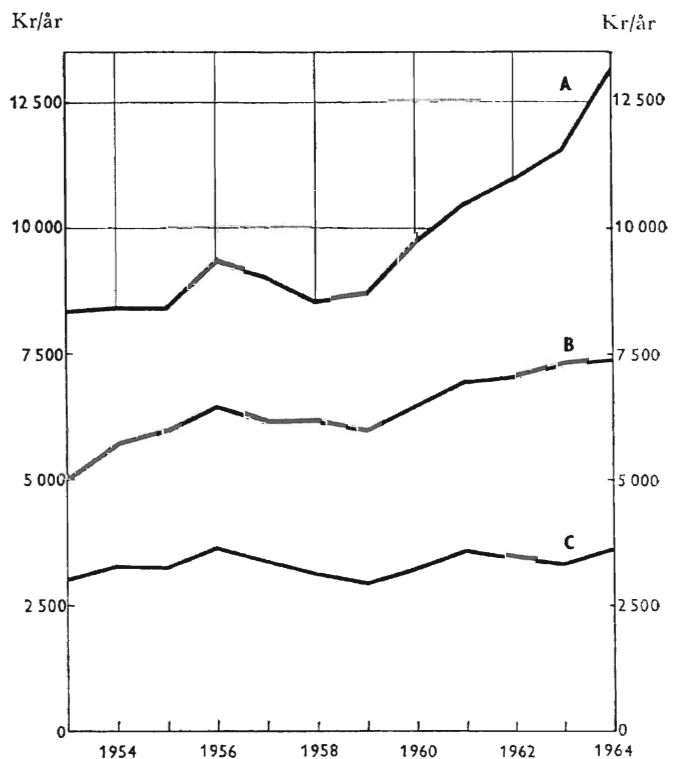
administrativa rationaliseringsverksamheten från statens sida i praktiken kom att motverka tillkomsten av stora enheter. Detta sammanhänger med att de statliga myndigheterna dirigerade marktillskotten till småföretag i syfte att tillskapa enheter i storleksklassen 10—20 hektar. På tjugo år, från 1945 till 1965, kom medelarealen i jordbruket enligt tillgänglig statistik inte att öka med mer än 4 hektar — från 12 till 16 hektar. Även om dessa siffror något underskattar omvandlingen, på grund av en del oregistrerade arrenden, är omvandlingstakten knappast imponerande. Samtidigt har permanenta överskottsproblem uppkommit för en rad produkter såsom smör, fläsk och brödsäd.

Från och med mitten av 50-talet, och ännu klarare från början av 60-talet, har omvandlingen i jordbrukssektorn emellertid accelererat. Detta får sättas i samband med att statsmakterna i praktiken misslyckades med sina strävanden att ge produktionsfaktorerna i jordbruket samma lönsamhet som i andra näringar. Från och med ungefär mitten av 50-talet kom nämligen, som nämnts, lönsamheten i jordbruket att alltmer släpa efter andra näringar. Detta sammanhänger dels med att nettoproduktiviteten från denna tid inte ökade fullt lika mycket som tidigare i förhållande till exempelvis industrin, dels med att den inhemska prisutvecklingen blev mindre gynnsam än tidigare för jordbruket. Trots stigande gränsskydd kom producentpriserna för jordbruksprodukter från 50-talets mitt att öka något långsammare än den allmänna prisnivån (konsumentprisindex) inom landet (i motsats till de närmast föregående decennierna, då jordbrukspriserna ökade kraftigt i förhållande till konsumentprisindex). Härigenom kom inkomsterna vid det mindre jordbruket, exempelvis 2—10 hektar, att bli mycket låga både i förhållande till samhällsekonomin i stort och i förhållande till företag i andra storleksklasser i jordbruket. (Se diagram 3.) Viss kompensation härför har småbrukarna emellertid lyckats få genom ökat arbete utanför jordbruksföretaget. Eftersom lönsamheten, dvs. faktorersättningen per faktorinsats, inte heller för basjordbruket kunnat hålla jämna steg med lönsamheten i andra näringar har nyrekryteringen blivit mindre attraktiv än tidigare även i denna storleksklass, trots att totalinkomst och levnadsstandard för redan etablerade brukare i denna storleksklass hävdade sig relativt väl (diagram 2). Hittills har nedläggningen av företag emellertid främst kommit till stånd i storleksgruppen 2—10 hektar.

Diagram 3. Taxerade inkomster av jordbruksfastigheter 1953—1964

(jordbruksfastigheter i södra och mellersta Sveriges slättbygder)

A = samtliga storleksgrupper
B = storleksgruppen 5—10 ha
C = storleksgruppen 2—5 ha

Källa: Statistiska centralbyråns urvalsundersökningar av jordbrukarnas deklarerationer.

De jordbrukspolitiska målen

Trots det snabbt stigande gränsskyddet har det uppställda lönsamhetsmålet alltså inte nåtts. Frågan är då hur en mera effektiv jordbrukspolitik skulle kunna utformas. För att utröna detta är det först och främst nödvändigt att precisera de jordbrukspolitiska målen. Vid en diskussion om den framtida jordbrukspolitiken bör man för Sveriges del kunna utgå från tre huvudmål för jordbrukspolitiken: (1) effektiv användning av tillgängliga resurser i ekonomin (effektivitetsmål), (2) livsmedelsberedskap med tanke på avspärrningsrisken (produktionsmål) och (3) viss levnadsstandard för jordbruksbefolkningen (inkomstmål).

Produktionsmålet kan närmast betraktas som en restriktion på effektivitetsmålet. Det är en fråga om hur mycket produktionsfaktorer som behöver hållas i jordbruket för att livsmedelsförsörjningen skall klaras vid avspärrning. Svaret på frågan beror naturligtvis i hög grad på vilken typ av avspärrning som kan tänkas bli aktuell. I regel förutsätter man i den allmänna debatten att man bör planera för en flerårig avspärrning, vilket är ett avspärrningsalternativ som ställer relativt stora krav på den inhemska livsmedelsberedskapen. Om man gör en kalkyl med utgångspunkt från exempelvis en treårig avspärrning kan man räkna med att en åkerareal om cirka 2 miljoner hektar, mot dagens 3,2 miljoner hektar, räcker till för att klara livsmedelsberedskapen.¹

Nästa fråga är hur företagsstrukturen skall se ut vid ett beredskapsjordbruk av denna omfattning. Om man önskar en förhållandevis effektivt organiserad produktion fordras i dag enheter av storleksordningen 100—200 hektar inom vegetabilieproduktionen. Om man då exempelvis siktar till en åkerareal om 2 miljoner hektar och enheter om i genomsnitt 100 hektar åker, skulle alltså 20 000 brukningsenheter, mot dagens cirka 150—200 000 (med över 2 hektar åker), räcka till för att klara livsmedelsberedskapen. Detta skulle betyda att nästan 9 av 10 av dagens företag skulle behöva försvinna som självständiga enheter. Eftersom cirka tre årsarbetare per enhet skulle räcka till för att klara produktionen vid någorlunda effektivt organiserad drift skulle arbetskraftsåtgången behöva vara av storleksordningen 60 000 man, mot dagens 200—250 000 årsarbetare.² Man kan räkna med att den inhemska produktionen under fredstid med denna resursinsats skulle komma att svara för 65—70 procent av fredskonsumtionen av jordbruksprodukter (värde-

mässigt), mot dagens drygt 90 procent, vilket alltså skulle räcka för att klara livsmedelsberedskapen.³

En central fråga är nu om nuvarande utvecklingstendenser i jordbruket inom överskådlig tid leder fram till en jordbrukssektor av detta slag. Om vi exempelvis önskar nå det uppsatta målet inom ett decennium skulle en nedläggning av cirka 120 000 hektar per år och en årlig avgång med ungefär 13—18 000 brukare erfordras. Detta kan jämföras med den nedläggningstakt som förekommit under de allra senaste åren om cirka 50 000 hektar och cirka 10 000 brukare per år. Med denna nedläggningstakt skulle ännu efter ett decennium, dvs. 1976, åkerarealen vara cirka 2,8 miljoner hektar och antalet företag 50—100 000; medelarealen skulle då vara 30—50 hektar. Även vid denna nedläggnings-takt, som är ungefär dubbelt så stor som för efterkrigstiden som helhet,⁴ skulle de här diskuterade målen alltså långt ifrån vara uppfyllda vid 70-talets mitt. Fortfarande skulle en betydande överkapacitet föreligga och företagsstrukturen vara föga effektiv. Däremot är den hittillsvarande avgången av arbetskraft, cirka 20 000 årsarbetare per år, tillräcklig för att inom ett decennium bringa ned arbetskraftstillgången till vad som fordras för ett effektivt beredskapsjordbruk. Ett problem är emellertid att svårigheter kan uppstå att vidmakthålla den hittillsvarande takten i avgången av arbetskraft från jordbruket. Om några få år utgörs arbetskraften i jordbruket huvudsakligen av brukarna själva. Detta betyder att den fortsatta avgången av arbetskraft kommer att bestämmas av avgången av brukare. För att även i fortsättningen kunna hålla nuvarande avgångstakt för arbetskraften fordras alltså en betydande ökning av avgången av brukare och därmed en snabbare nedläggning av brukningsenheter.

De jordbrukspolitiska medlen

De medel som står till förfogande för den framtida jordbrukspolitiken är främst tre: (1) prispolitik, (2) rörlighetsstimulerande åtgärder för produktionsfaktorerna samt (3) statlig administrativ rationaliseringsverksamhet. Eftersom

¹ Om man inte förutsätter någon markant ökning av arealavkastningen blir ganska betydande beredskapslager nödvändiga. Vi har i våra kalkyler räknat med att hälften av behovet av brödsäd och hela behovet av socker lagras, vilket vid nuvarande priser ställer sig mycket förmånligt ur ekonomisk synpunkt. Vid den ökade arealavkastning som skulle bli möjlig vid optimal användning av känd teknik skulle 2 miljoner hektar räcka till även utan någon större ökning av beredskapslagren. (Detta betyder naturligtvis att man med optimal användning av känd teknik och ökade lager kan klara livsmedelsberedskapen med mindre än 2 miljoner hektar).

² Dessutom skulle fordras en kapitalstock (exklusive mark) av storleksordningen 12 miljarder kronor. Att uppskatta värdet av dagens kapitalstock stöter på stora svårigheter; räknat i återanskaffningsvärde torde det dock röra sig om storleksordningen 30 miljarder kronor.

³ Den statliga jordbruksutredningen, avgiven våren 1966, har föreslagit en sänkning av självförsörjningsgraden, uttryckt i kalorier, från dagens cirka 95 procent till 80 procent före 70-talets slut. *Den framtida jordbrukspolitiken*, SOU 1966: 30 och 31, Stockholm 1966.

⁴ Under efterkrigstiden som helhet har nedläggningen av åker varit cirka 20 000 hektar per år och nedläggningen av företag cirka 5 000 per år.

det på lång sikt är inkomster och lönsamhet som styr utvecklingen i jordbrukssektorn, liksom i andra näringar, är det i första hand av intresse att undersöka vilken prisnivå som skulle erfordras för att åstadkomma en viss eftersträvd produktionskrampning och strukturomvandling i jordbrukssektorn. Möjligheterna av att få exakta svar på sådana frågor är emellertid mycket begränsade. I praktiken får man därför, liksom på andra områden inom den ekonomiska politiken, pröva sig fram. Vilken prispolitik som erfordras beror för övrigt på vilka andra åtgärder som samtidigt vidtas. Ju mer produktionsfaktorernas rörlighet kan höjas, exempelvis genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder och statliga rationaliseringsinsatser, desto mindre sänkning av realpriserna, dvs. priserna för jordbruksprodukter i förhållande till allmänna konsumentprisindex, erfordras för att uppnå en viss strukturomvandling eller krampning av produktionskapaciteten i jordbrukssektorn.

Konsekvenserna för inkomsterna i jordbruket av en realprissänkning beror bland annat på hur produktiviteten utvecklas i näringen i framtiden. En realprissänkning med exempelvis ungefär ett par procent per år skulle utan tvivel vara förenlig med en fortsatt stegring av jordbruksbefolkningens inkomster, på grund av möjliga framtida produktivitetstegringar. En inkomstefterläpning skulle emellertid uppkomma i förhållande till andra samhällsgrupper. Ju längre en sådan realprissänkning drivs, desto fler brukare, särskilt vid små och svaga enheter, hamnar under den inkomstnivå som fordras för att de skall vara villiga att stanna kvar i näringen. Den ökade nedläggning av företag som härvid skulle komma till stånd skulle leda till ökat utbud av mark och därmed verka sänkande på markpriserna. Detta är centralt för utvecklingen av företagsstrukturen, eftersom en övergång till större enheter i jordbruket i regel förutsätter att existerande enheter släpper ifrån sig mark, som ju är en flaskhals i strukturomvandlingen.

När man skall söka bedöma effekterna på själva jordbrukarfamiljens inkomster blir det nödvändigt att ta hänsyn även till ersättningen till anställd arbetskraft. En viss belysning av denna fråga ges i tabell 4, där vi beräknat verkningarna på brukarfamiljens inkomster av en sänkning av realpriserna i kombination med en fortsatt produktivitetstegring efter samma trend som under senare år i olika storleksgrupper. (Reallönen till anställd arbetskraft har antagits öka med 3 procent per år.) Tabellen bygger på förutsättningen att brukaren inte lyckas övervältra någon del av realprissänkningen på den anställda arbetskraften. Någon

Tabell 4. Prissänkningars effekt på inkomstutvecklingen i olika jordbruksföretag (efter avdrag av ersättning till lejd arbetskraft). Ett räkneexempel (procentuell förändring per år)

Åkerareal, ha	Nettoarbetsproduktivitet ¹	Brukarfamiljens inkomst per timme vid prissänkning per år om		
		0,5 %	1,0 %	1,5 %
2—5	1,3	0,6	—0,2	—1,1
5—10	3,0	2,6	1,6	0,5
10—20	2,8	2,0	0,6	—1,0
20—30	3,2	1,5	0,0	—1,8
30—50	3,9	2,0	0,4	—1,4
50—100	5,6	4,2	2,4	0,4
över 100	7,0	7,7	5,3	2,3
Genomsnitt, vid antagen strukturomvandling	6,8	5,7	4,1	2,4

¹ Förädlingsvärde per arbetsinsats, efter avdrag för avskrivningar av maskiner.

Källa och beräkningsmetoder: Data från statistiska centralbyråns urvalsundersökning av jordbrukares deklARATIONER avseende området södra och mellersta Sveriges slättbygder. Förutsättningar: samma utveckling inom varje storleksgrupp som under perioden 1954—64 för produktionsvolym, arbetsförbrukning, faktorerättning i konstanta priser samt för priser för inköpta förnödenheter och kapitalvaror (realprissänkning med 0,5 % per år). Insatsen av upplånat kapital har antagits öka lika mycket per minskad arbetsinsats som under den gångna 10-årsperioden. Strukturomvandlingen (uppflyttningen i storleksklasser) har antagits fortgå i samma takt som under senaste 5-årsperiod. Antagen reallöneökning för lantarbetare 3 %, antagen realränta på skulder 5 %.

hänsyn har inte heller tagits till övervältring på markpriserna. I den mån sådan övervältring sker underskattar tabellen de växande enheternas möjligheter till inkomstökningar, eftersom sådana enheter använder proportionsvis mer lejd arbetskraft och mark än små enheter. Även om övervältring ej kommer till stånd skulle emellertid enligt tabellen större enheter hävda sig relativt väl i förhållande till mindre enheter på grund av möjligheterna till en snabbare stegring av produktiviteten.¹ Trots att tabellen bör tas med stor reservation ger den en viss uppfattning om sambandet mellan realprisutveckling och inkomster för brukarfamiljer vid företag i olika storleksklasser. Brukare som flyttar från lägre

¹ Denna tendens blir naturligtvis mera utpräglad om ersättning till anställd arbetskraft inte dras av.

till högre storleksklasser kan naturligtvis få en gynnsammare inkomstutveckling än som anges för de olika storleksklasserna.¹

Om man går betydligt kraftigare fram med en realprissänkning kan strukturomvandlingen utan tvivel ytterligare påskyndas. I så fall kommer den emellertid att ske i samband med inkomstminskningar och kapitalförluster även vid större enheter. I extrema fall kan man även tänka sig ett betydande antal konkurser, varvid finansiella rekonstruktioner får ske via nya ägare på grundval av lägre kapitalvärden.

En kraftig realprissänkning, i syfte att krympa jordbrukssektorn och påskynda strukturomvandlingen, skulle naturligtvis efterhand accentuera de sociala inkomstproblem som redan nu finns, särskilt för skuldsatta jordbrukare vid små enheter. Om man inte vill ge avkall på effektiviseringssträvandena blir det emellertid nödvändigt att i stor utsträckning använda andra metoder än prispolitik för att klara levnadsstandarden för dessa grupper: arbetsmarknadspolitik för att hjälpa yngre och medelålders arbetskraft att flytta över till andra näringar samt socialpolitiska åtgärder för äldre brukare.

Vinsterna av produktionskrympning och strukturomvandling

Vilka realpriser krävs då för att, vid ovan diskuterade effektivitetsgrad, på lång sikt hålla produktionskapaciteten på den nivå som erfordras av beredskapsskäl? Ett sätt att få en uppfattning härom är att söka beräkna alternativvärdet av de produktionsfaktorer som behövs för att klara livsmedelsberedskapen (dvs. dessa produktionsfaktorerers värde i andra sektorer). Vi har kalkylerat detta värde till ca 3 miljarder kronor. Kostnaden för att importera den mängd jordbruksprodukter som skulle falla bort om dessa produktionsfaktorer skulle flyttas över till andra sektorer har vi beräknat till cirka 2,2 miljarder kronor. Antag att alternativvärdet på lång sikt sammanfaller med den faktorersättning som förmår

¹ Den i tabellen framräknade inkomstutvecklingen för större enheter är klart gynnsammare än den som kommit till stånd under det senaste decenniet. Detta torde främst sammanhånga med tre omständigheter: (1) reallönerna för lantarbetare har under det senaste decenniet stigit betydligt snabbare än med tre procent per år; (2) arbetskraftsvolymer var betydligt större under föregående decennium än som kommer att vara fallet under kommande decennium; (3) priserna utvecklades relativt ogynnsamt under föregående decennium för just de produkter som produceras av stora enheter.

den erforderliga mängden produktionsfaktorer att stanna kvar i jordbruket. I så fall skulle prisstödet, enligt våra kalkyler, behöva vara cirka 40 procent vid en effektivt organiserad jordbrukssektor. Det skulle i så fall krävas en prissänkning om drygt 15 procent, vilket skulle kunna uppnås på cirka 15 år vid 1 procents realprissänkning per år, under förutsättning att prisrelationerna i övrigt inte ändras.

Skillnaden mellan det anförda alternativvärdet (3 miljarder) och importkostnaden (2,2 miljarder) ger, tillsammans med kostnaden för beredskapslager, ett mått på livsmedelsberedskapens samhällsekonomiska kostnader. Vår kalkyl förutsätter en betydande lagring av socker och brödsäd samt vissa lager av matnyttiga oljor och handelsgödsel, till en sammanlagd årskostnad av cirka 300 miljoner kronor. Totalt skulle livsmedelsberedskapens samhällsekonomiska kostnader alltså uppgå till storleksordningen 1 miljard kronor (3,0 — 2,2 + 0,3 miljarder) vid ett effektivt organiserat beredskapsjordbruk.

Denna siffra om 1 miljard kronor bör jämföras med kostnaderna för nuvarande jordbruksproduktion. Dessa kostnader är betydligt större. För att kunna beräkna de samhällsekonomiska kostnader som är förknippade med nuvarande jordbrukspolitik är det till att börja med nödvändigt att uppskatta hur mycket produktionen skulle minska i jordbruket om jordbruksstödet avvecklades. Med hjälp av beräknade utbudsfunktioner för jordbrukssektorn har vi uppskattat att 2 à 2,5 miljoner hektar (av dagens 3,2 miljoner), samt 4/5 av årsarbetarna (i dag 200—250 000) på lång sikt skulle friställas om gränsskyddet helt avvecklades.

Nästa steg i analysen är att söka beräkna hur mycket nationalinkomsten skulle kunna höjas genom att de friställda produktionsfaktorerna överflyttades till andra näringar. Enligt en grov överslagsberäkning skulle en ökning av nationalinkomsten om 4 miljarder kronor härigenom vara möjlig. Vår mycket schematiska kalkylmetod har då helt enkelt varit att multiplicera antalet överflyttade årsarbetare med skillnaden i förädlingsvärdet per sysselsatt mellan jordbruk och andra näringar, mätt i internationella priser.² I inhemska priser är arbetsproduktiviteten i jordbruket ungefär

² Arbetsproduktiviteten, förädlingsvärdet per sysselsatt, är för nuvarande i genomsnitt cirka 33 000 kronor i övriga näringar mot ungefär 14—18 000 kronor i jordbruket. I internationella priser, som är den relevanta prisnivån vid en effektivitetsanalys, är förädlingsvärdet i jordbruket per sysselsatt endast cirka 6—8 000 kronor mot cirka 30 000 kronor i övriga näringar. Arbetsproduktiviteten

hälften så stor som i övriga näringar, i internationella priser ungefär en fjärdedel.

Denna siffra om 4 miljarder kronor är större än den tidigare (diagram 1) redovisade »merutgiften» av att avstå från att köpa våra jordbruksprodukter på världsmarknaden (2 miljarder kronor). Anledningen till att denna merutgift underskattar jordbruksstödet samhällsekonomiska kostnader är att denna siffra inte tar någon hänsyn till den vinst som samhällsekonomin gör genom att överflytta produktionsfaktorer från jordbruk till andra näringar vid de priser som faktiskt existerar inom landet. Tas hänsyn även till dessa överflyttningsvinster kommer man upp till den tidigare angivna siffran cirka 4 miljarder kronor.

Om man beräknar differensen mellan den nuvarande samhällsekonomiska kostnaden om 4 miljarder kronor och det belopp om 1 miljard kronor som ett beredskapsjordbruk med en relativ effektiv företagsstruktur enligt våra beräkningar skulle kräva, erhålls ett mått på den på lång sikt möjliga samhällsekonomiska vinsten av ett nedskuret och effektiviserat jordbruk. Detta belopp, 3 miljarder kronor, är närmast avsett att ange storleksordningen på tänkbara vinster. Kalkyler av detta slag måste med nödvändighet bli mycket approximativa.

Det är viktigt att understryka att vinsten i sin helhet endast kan uppnås på lång sikt. På grund av åldersstrukturen i jordbruket kan hela den teoretiska vinsten inte uppnås annat än i samband med generationsskifte i jordbruket. Eftersom det för närvarande (1966) finns cirka 70 000 brukare under 50 år, och cirka 85 000 mellan 50 och 66 år kan emellertid en betydande överflyttning av arbetskraft komma till stånd även på relativt kort sikt. För de cirka 30 000 brukare som är över 66 år, och för ett betydande antal av dem som ligger i åldersgruppen 50—66 år, får man emellertid räkna med att den teoretiska överflyttningsvinsten kan realiseras först i samband med generationsskifte, givetvis under förutsättning att nyrekrytering undviks.

ger ett ganska gott uttryck för produktivitetsskillnaden mellan de båda sektorerna på grund av att användningen av realkapital per sysselsatt är av ungefär samma storleksordning i båda sektorerna. Egentligen borde kalkylema avse marginella produktiviteter i stället för genomsnittliga. Då skulle skillnaden i produktivitet mellan jord-

Prisstödets utformning

Enligt våra kalkyler skulle det tydligen inte vara möjligt att under överskådlig tid helt avskaffa protektionismen för svenskt jordbruk, om man vill upprätthålla en betryggande livsmedelsberedskap. Endast om världsmarknadspriserna på lång sikt skulle stiga kraftigt, vore det möjligt att sänka de inhemska priserna till världsmarknadsnivån. Så länge så ej sker föreligger problemet hur det totala prisstödet skall fördelas på olika produkter. Om man vill stimulera till en så effektiv inriktning av den inhemska jordbruksproduktionen som möjligt är det ur teoretisk synpunkt optimalt att göra prisstödet procentuellt lika högt för alla jordbruksprodukter.¹

Ur denna synpunkt är prisstödet i dag för högt för de stora världshandelsvarorna socker och vete, men däremot för lågt för produkter som fläsk och oljeväxter. Genom att smör kraftigt subventioneras med hjälp av vinsterna från ett högt prisstöd för övriga mjölkprodukter bromsas emellertid importen av matnyttiga oljor. Om man vill införa ett likformigt prisstöd för jordbruksprodukter, bör alltså, vid en allmän realprissänkning, i första hand prisstödet för socker, brödsäd och mjölk sänkas.

Liksom i flertalet andra västeuropeiska länder har prisstödet i Sverige utformats som en s. k. högprislinje: de inhemska marknadspriserna hålls genom ett gränsskydd ovanför världsmarknadspriserna. Alternativet är som bekant en s. k. lågprislinje, då man accepterar världsmarknadspriserna inom landet, men i stället ger jordbrukarna pristillägg (via statsbudgeten) på producerade produkter (och/eller eventuellt andra subventioner). En av konsekvenserna av en högprislinje är att prisstödet måste sättas in i det produktionsled där jordbruksprodukterna går i internationell handel. Detta innebär att gränsskyddet i stor utsträckning måste läggas på förädlade produkter och inte på rena jordbruksprodukter producerade i jordbruksföretagen. Som exempel kan nämnas att stödet vid en ren högprislinje inte läggs på

¹ Det lönar sig dock i regel inte att driva fram överskott på en produkt om överskottet på grund av kvantitativa importrestriktioner i andra länder är omöjligt att avsätta.

bruk och andra näringar bli ännu större. Å andra sidan har vi inte tagit hänsyn till att priserna på världsmarknaden skulle stiga något om vårt land tillgodosåg hela konsumtionen av jordbruksprodukter genom import.